

Cahiliye Toplumundan Günümüze **Hız. Muhammed**

(SEMPOZYUM TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ)

13-15 Nisan 2007 / KONYA

Fecr Yayınları: 102

Redaksiyon: Ahmet YAMAN

Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Kapak Baskı: KALKAN MATBAACILIK

Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler

Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Eylül'07

ISBN: 978-975-6004-34-0

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Mustafa DEMİREL (Genel Koordinatör)

Prof.Dr. Ahmet YAMAN (Başkan)

Doç.Dr. M.Bahaüddin VAROL

Taceddin NÜKTE

M. Savaş SAKLAN

Halil ÖZYEŞİL

Mustafa ÖZKAYA

Ramazan AY

İbrahim AFACAN

Mehmet KARABAĞ

Zafer GÖK

Bayram MAVİ

Yahya KÜÇÜKDEMİRCİ

Halit TEKİN

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89

Web: www.fcr.com.tr – e-mail: fcr@fcr.com.tr

PEYGAMBERLİK ÖNCESİNDE BİR İNSAN OLARAK MUHAMMED B. ABDİLLAH

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR*

I. Hz. Peygamber'in Ailesi

Hz. Peygamber (s.a.), Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e nisbetle İsmailîler diye de anılan ve iki büyük Arap topluluğundan birini teşkil eden Adnanîler'e mensuptur. Soy kütüğünün Adnan'a kadar olan kısmı genelde güvenilir bulunmaktadır. Ondan sonrası ise tartışmalıdır.

Hz. Peygamber'in hem ana hem de baba tarafından çevrelerinde itibar sahibi, köklü ailelere mensup olduğu muhakkaktır. İbn Abbas "*Hz. Peygamber soy bakımından Kureyş'in tam ortasındandı*" derken herhalde bunu kastetmekteydi. Özellikle baba tarafından çok uzak olmayan aile büyükleri arasında *Abdümenaf*, *Haşim* ve *Abdülmuttalib* gibi Kureyş adına iktisadî ve dinî sorumluluklar üstlenmiş önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Abdümenaf'ın Mekke'nin yabancılarla olan siyasî ve iktisadî ilişkilerini geliştirdiği, Haşim'in Yemen ve Bizans yöneticileriyle antlaşmalar yaparak kuzeye ve güneye gerçekleştirilen ticarî seferlerin güvenliğini sağladığı, keza Arap yarımadasının muhtelif yerlerinden Kâbe'yi ziyaret için gelenlerin yemek ve su ihtiyaçlarını karşılama görevi olan *rifâde* ve *sikâyenin* onun tarafından deruhte edildiği bilinmektedir. Haşimden sonra *rifâde* ve *sikâye* görevini Abdülmuttalib üstlendi. O, belki servet bakımından Mekke'nin en zengin şahsiyeti değildi, ancak Kâbe'ye yaptığı hizmetler nedeniyle toplum nezdinde manevi bir saygınlığı ve ağırlığı mevcuttu.

Kaynaklardaki bilgiler Abdülmuttalib'in iyi kalpli, âdil ve bilge bir şahsiyet olduğuna işaret etmektedir. Hatta onun ömrünün sonuna doğru puta tapmayı terk ettiği, içkiyi bıraktığı, Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilmesini yasakladığı, Allah'ın varlığına, ceza ve mükafat yeri olarak âhiretin mevcudiyetine inandığı, zaman zaman Hira mağarasına çekilip ibadetle meşgul olduğu ifade edilmektedir. Hatta bazı İs-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Mehmet.Ozdemir@divinity.ankara.edu.tr

lâm âlimleri, fetret döneminde yaşayan Abdülmuttalib'in tevhid inancına sahip bir kişi olduğunu kaydederler ve âhirette kurtuluşa ereceği umudunu taşırlar. Doğrusu son derece meşhur olan bir başka rivayette bakılacak olursa, sadece Abdülmuttalib değil, Hz. Peygamber'in Adem'e kadar olan atalarından hiç biri ne zinaya ne de şirke bulaşmıştır. Ne var ki, sırf Hz. Peygamber'in şeceresindeki isimler üzerinde yapılacak kabaca bir göz gezdirmeye dahi, bu kanaatlerin pek de doğru olmadığını göstermeye yetmektedir. Söz gelimi Abdülmuttalib'in oğlu Ebû Talib'e Menaf adlı puta nispetle *Abdümenaf* adını verdiği bilinmektedir. Bunun gibi Hz. Peygamber'in büyük dedesinin adı da Abdümenaf'tır. Abdümenaf da, oğullarından birini *Abdüşşems* olarak adlandırırken, Hz. Peygamber'in uzak dedelerinden Kusayy ise üç oğluna üç farklı puta nispetle *Abdüddâr*, *Abdüluzzâ* ve *Abdümenâf* adlarını takmıştır. Keza Kusay'dan önceki dedelerinden biri de oğluna *Abdümenât* adını koymuştur.

Zührî'nin Urve kanalıyla Hz. Aişe'den naklettiği bir rivayette, Hz. Peygamber'in kendisinin gayr-i meşru bir ilişki sonucu değil, nikahlı bir birlikteliğin ardından dünyaya geldiğini söylediği ifade edilir. Hz. Peygamber bu sözü, büyük bir ihtimalle, Câhiliye döneminde nikah dışı kadın erkek ilişkilerinin çokluğu karşısında kendi ailesinin bu tür ilişkilerden uzak olduğunu ifade etmek için söylemiş olmalıdır. Ancak, başka rivayetlerde "*Adem'den itibaren*" ibaresi eklenmek suretiyle Adem'e kadar atalarının zinaya bulaşmadığı ifade edilmiştir (İbn Sa'd, I, 61). Nesep bilgini Muhammed b. Sâib el-Kelbî, bu ifadenin doğruluğunu araştırırken Hz. Peygamber'in annesinden geriye doğru 500 ninesini tespit ettiğini ve bunların hiç birinde ne gayr-i meşru ilişkiye ne de Câhiliye döneminin izlerine rastladığını dile getirir (İbn Sa'd, I, 60). Hz. Peygamber'in yirminci kuşaktan, yani Adnan'dan öte atalarını tespit etmek bile mümkün değilken, 500 ninesinin adlarının ve nasıl yaşadıklarının tespit edildiğini söylemenin, temelsiz ve çok aşırı bir iddia olduğunda kuşku yoktur. Öte taraftan İbnü'l-Cevzî de hadis tekniği açısından bu gibi haberleri, mevzu hadisler kapsamında değerlendirmiştir (*el-Mevdûât*, I, 281). Herhalde Hz. Peygamber gibi onun soyunu da idealleştirme eğiliminin bir sonucu olarak böyle bir yola gidilmiş olsa gerektir. Zaten siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in ataları hakkında verilen bilgilere bakıldığında hem bu, hem de başka hususlarda idealleştirme eğiliminin yansımalarını tespit etmek mümkündür. Şayet Kur'ân'da Müşriklerin yanlış inanç ve davranışlarıyla alakalı kuvvetli vurgulardan habersiz olsak, sadece siyer malzemesine bakarak Hz. Peygamber'in atalarının muvahhid oldukları intibaina sahip olabiliriz. Yine onların soylarından ve fiziki özelliklerinden

bahsedilirken genelde "en güzel", "en soylu" gibi ism-i tafdil sîgalarının kullanılmış olması da konumuz bağlamında ayrıca dikkat çekicidir.

Abdülmuttalib vefat ettiğinde geride 12 oğlu ve 9 kızı kalmıştı. Hz. Peygamber'in babası Abdullah, kardeşlerinin yaşça belki en küçüğü olmasa da en küçüklerinden biriydi. Muhtemelen 18-20 yaş do-laylarında evlendiğinde hatırlı bir ailenin mensubu olmakla birlikte, henüz "kendi yağıyla kavrulabilen" ufak bir tacirdi. Vefat ettiğinde ge-ride bıraktığı mirasın bir cariyeye, beş deve ve birkaç koyundan ibaret olması da bu durumu göstermektedir.

Kaynaklarda, yukarıda işaret edildiği gibi, Hz. Peygamber'in an-nesi Âmine'nin de Kureyş'in bir alt kolu olan Zühreoğulları içerisinde seçkin bir aileye mensup bulunduğu belirtilmektedir. Bazı Batılı yazar-lar, bu bilgide, Hz. Muhammed'in ailesini yüceltme eğiliminin izlerinin görüldüğünü iddia ederler. Böyle bir ihtimali tamamen göz ardı et-memekle beraber, Câhiliye döneminde kabile bünyesinde evliliklerde soy ve şeref bakımından denkliğin önemli kabul edildiği hatırlandı-ğında, Abdülmuttalib'in oğlunu evlendirirken bu örfî değer istikame-tinde kendisine denk ya da yakın bir aileyle dünürlük ilişkisi kurmuş olması, çok daha makul ve kuvvetli bir ihtimal olarak gözük-mektedir.

İlk siyer kaynaklarındaki bazı rivayetlerde Abdullah çok yakışıklı, üstelik alnında nur parlayan bir delikanlı olarak tasvir edilmektedir. Muahhar kaynaklarda bu nur, kainatın yaratılışının da öncesine götü-rülmüştür. Abdullah'ın yakışıklılığı konusunda söylenecek fazla bir söz bulunmamakla beraber, alnındaki nur meselesini, tarihî bir haki-kat olmaktan çok, Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Ehl-i Beyt i-mamlarının masumluğunu savunma sadedinde öncelikle Şîî çevre-lerde ortaya çıkan bir kavramın, anakronizmle risalet öncesine taşın-ması olarak değerlendirmek daha doğru olur.

II. Hz. Peygamber'in Vahiy Öncesi Hayatına Dair Bilgilerimiz

Abdullah ile Âmine'nin evliliğinden ve hicretten yaklaşık 52-53 sene önce, genel kabule göre Fil olayından elli-elli beş gün sonra müstakbel İslâm peygamberi Hz. Muhammed dünyaya geldi. Astro-nomi alimi Mahmut Paşa doğum tarihini miladî 20 Nisan 571 olarak hesap-larken, Hamidullah, Araplardaki nesî uygulamasını göz önünde bulundurarak muhtemel doğum tarihinin 17 Haziran 569 Pazartesi o-labileceğini dile getirmektedir.

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in doğumundan risaletle görevlendi-rilişine kadar geçen hayatının kırk yıllık dönemine dair verilen bilgileri iki ana gruba ayırarak ele almak mümkündür. Bu bilgilerden bir bö-

lümü normal nitelikte, dolayısıyla da her insanın yaşayabileceği olağan tecrübelerden ibarettir. İkinci gruptakiler ise Hz. Muhammed'i peygamberliğe hazırlamaya yönelik yahut onun peygamberliğinin habercisi olarak takdim edilen, dolayısıyla da ona özel, olağan üstü karakterdeki bilgilerdir ki, kültürümüzde bunlar *irhâsât* ve *tebşîrât* adlarıyla bilinmektedir. Bu gruptaki bilgilerin temelinde peygamberliğin doğumla, hatta doğumdan da önce başlayan bir süreç olduğu mantığı ve kabulü yatar.

Birinci grup bilgiler çerçevesinde Hz. Peygamber'in başından geçen başlıca olayları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 569 veya 571 yılında dünyaya geldi
- O günkü adete göre muhtemelen doğumundan bir hafta sonra bir ziyafetle birlikte kendisine Muhammed adı kondu ve sünnet ettirildi.
- Yine geleneğe uyularak, sütanneye verildi. Yaklaşık dört-beş yılını, bir iki kez kısa süreli Mekke'ye getirilmesi hariç, sütannesinin yaşadığı Hevâzin kabilesine mensup Benî Sa'd yurdunda geçirdi.
- Altı yaşında iken babasının kabrini ziyaret etmek isteyen annesiyle birlikte Yesrib'e gitti. Abdülmuttalib'in annesi dolayısıyla dayıları sayılan ve Hicret sonrasında önemli yardımlarını göreceği Neccaroğullarıyla ilk tanışması bu esnada gerçekleşti. Peygamberliği döneminde çocukluğuna dair hatırladığı yahut zikrettiği çok az bilgi arasında burada ilk yüzme denemelerinde bulunması ve diğer çocuklarla birlikte kuş kovalaması vardır.
- Bir ay sonra Mekke'ye dönerken Yesrib'e yaklaşık 190 km mesafedeki Ebvâ'da hastalanan annesinin vefatına şahit oldu.
- 6-8 yaşlarını dedesi Abdülmuttalib'in evinde geçirdi. Dedesinin yanındayken bir seferinde dedesinin yitik develerini aramaya gitti, ne var ki, deve ararken kendisi kayboldu. Bu durum yaşlı dedesini epeyce korkuttu. Yine bir başka sefer dedesiyle birlikte yağmur duasına katıldı. Yedi yaşındayken yakalandığı göz hastalığından bir Hıristiyan manastırından temin edilen ilaç sayesinde kurtuldu.
- 8 yaşında dedesi vefat edince bakımını öz amcası Ebû Talib üstlendi.
- Muhtemelen 9 veya daha kuvvetli bir ihtimalle 12 yaşındayken ticaret için bir kervanla Suriye'ye giden amcasına katıldı.
- Tam zamanı belli değ i ama muhtemelen yine bu yaşlarda bir süre çobanlık yaptı.

- Çobanlık yaptığı esnada yakıcı güneşten korunmak için zaman zaman Abdullah b. Cud'an'ın yolcular için yaptırdığı gölgeliğe sığındığı rivayet edilmektedir.

- 10 yaşını biraz geçkinken bir diğer amcası Zübeyr'le başka bir kervan yolculuğuna çıktı.

- 15-17 yaşlarında Ficar savaşlarından birine katıldı. Bizzat savaşp savaşmadığı tartışmalıdır.

- Ficar'ın ardından zalime karşı mazlumun hakkını savunmak amacıyla teşkil edilen *hilfu'l-füdûl*'a iştirak etti.

- Muhtemelen yirmi yaşlarına doğru Mekkeli bir zatla ticarî ortaklık kurdu. Bu sırada çeşitli yerlere ticaret amacıyla seyahat etti. Hubâşe panayırına, bir veya iki defa Yemen'e, Doğu Arabistan'daki Muşakkar ve Debâ panayırlarına, hatta Habeşistan'a gittiği ifade edilmektedir.

- Yirmi yaşını geçtiğinde ticaretteki başarısı ona yeni ortaklık teklifleri yapılmasını sağladı. Bunlardan biri, dul ve zengin bir kadın olan Hatice'den gelmişti.

- Hatice adına Suriye'ye başarılı bir ticarî sefer gerçekleştirdi.

- 25 yaşında Hatice ile olan ticarî ortaklık, hayat arkadaşlığına dönüştü. Bu evlilikle o, amcasının evinden eşinin evine taşındı.

- Evlendiği tarihten vahiy gelişine kadar olan on beş yıllık süre hakkında sadece iki olay bilinmektedir:

- Bunlardan biri otuzbeş yaşında Kâbe'de hakemlik yapması,

- Diğeri ise muhtemelen otuz beş yaşından itibaren Haşimoğulları'nın geleneğine uyarak her Ramazan ayında Hira'da inzivaya çekilmesidir.

- Nihayet kırk yaşına bastığında bu inziva hallerinden birinde risalet görevine muhatap oldu.

III. Olağan Türden Bilgiler Üzerine Bazı Mülahazalar

Hiz. Peygamber'in vahiy sonrası hayatıyla mukayese edildiğinde vahiy öncesi hayatında ciddi bilgi boşluklarının bulunduğu görülmektedir. Bunlar, yılları içine alan boşluklardır. Bu noktada şu hususu bilhassa vurgulamak gerekir ki, bu boşluklar, Hiz. Peygamber'in çağdaşları açısından değil, bizim açımızdan söz konusudur. Çağdaşları, hiç şüphesiz Hiz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatının bütün detaylarını az ya da çok biliyorlardı. Sorun, bu bilgilerin daha sonraki kaynaklara aktarılamamış olmasıdır. Vahiy sonrasında, özellikle de Medine döneminde bir yılda gerçekleşen onlarca olaydan söz etmek mümkün-

ken vahiy öncesinde ancak her üç-beş yıla bir olay isabet etmektedir. Bunun sebebi, tarihe yön veren büyük şahsiyetlerin tarihi değiştirmeye başladıkları andan sonraki hayatlarının daha fazla bilinmesi ve ilgi odağı olmasıdır.

Keza mevcut bilgiler, Hz. Muhammed'in, sade, sorunsuz ve tek düze bir hayat sürmediğine, hayatın farklı veçheleriyle yüz yüze geldiğine, farklı tecrübeler ve duygular yaşadığına işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle Hz. Muhammed'in risalete kadar olan hayatı; sevinçle üzüntünün, varlıkla yokluğun, uzaklıkla yakınlığın, dürüstlikle şaşkınlığın iç içe geçtiği inişli çıkışlı bir hayat çizgisinden ibarettir. Aşağıdaki izah ve değerlendirmeler, bu genel tespitlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Hz. Peygamber, doğumunun hemen ardından sütanneye verilerek suretiyle bâdiyedeki sade ve ibtidai hayatla tanışmıştır. Bedevilerin konuştuğu fasih, bozulmamış Arapça'yı burada öğrenmiştir. Peygamberlik yıllarında tezahür eden yüksek hitabet gücünde bu dili fasih haliyle ilk kez Benî Sa'd yurdunda öğrenmiş olmasının da bir şekilde katkısı bulunduğu şüphesizdir. Zaten kendisi de ileride *"ben sizin en fasih konuşanıyım... Çünkü benim lisanım Sa'd b. Bekr lisanıdır"* demek suretiyle Arapçayı burada öğrenmiş olmasını bir iftihar vesilesi olarak zikredecektir.

Eğitmciler ilk altı yaşın çocuk terbiyesinde çok önemli olduğunu söylerler. Geleceğin peygamberi Hz. Muhammed, çocukluğunun şekillendiği ilk altı yılının beş yılını sütannesinin yanında geçirdiğine göre, onun Kur'ân'da da belirtilen "yüce ahlak"ında ve kişiliğinde sütannenin ve ailesinin de bir şekilde olumlu bir katkısının olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerektir. Hz. Peygamber'in olgunluk yıllarında her karşılaştığında sütannesine ve Huneyn savaşı sonrasında sütkardeşi Şeymâ'ya ve diğer sütakrabalarına gösterdiği yakın ilgiyi, kendisine gösterilen iyi muameleye mukabil serdedilen yüksek bir vefa örneği olarak yorumlamak mümkündür.

Hz. Peygamber, Anne sevgi ve şefkatine en muhtaç olduğu altı yaşında annesiz kalmanın acısını tatmıştır. Zaten babasız olan altı yaşındaki bir çocuğun o anda hayattaki tek hâmisî, dayanağı ve güven kaynağı olan annesinden mahrum kalışının ruhunda meydana getirmiş olabileceği çaresizliği, garipliği ve yalnızlık duygusunu takdir etmek zor değildir. Tam bu noktada, bir kalabalıkta yahut bir pazaryerinde annesini kaybetmiş bir çocuğun çevresinde kendisiyle ilgilenebilecek bir sürü insanın varlığına rağmen içini çekerek ve hıçkırıklara boğularak annesini bulmak için çırpınışlarını zihnimizde canlandırma-

ya çalışalım. Hz. Peygamber'in annesini kaybettiğinde içinde bulunduğu durum, herhalde bundan farklı olmamalıydı. Bu durum onda o kadar derin izler bırakmıştır ki, değil sadece o anda, olgunluk yaşında iken bile annesinin kabrinin başında hıçkırarak göz yaşları döktüğünü kaynaklar bize aktarmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân'da Hz. Muhammed'e vahiy öncesi hayatından derin izler bırakan birkaç kesit hatırlatılmak istendiğinde, bunlardan birinin, yetimliğinin olması son derece anlamlıdır.

Bir atasözünde "*anasız çocuk, bahtsız çocuktur*" denir. Gerçekten de günümüzde yapılan araştırmalar öksüzlüğün çocuklarda meydana getirdiği sevgi, şefkat ve güven boşluğunun, telafi edici bir sürecin devreye girmemesi halinde ilerideki yıllarda hayatlarında ciddi problemlere yol açtığını göstermektedir. Hz. Muhammed de annesini kaybettiğinde bu tür bir riskle karşı karşıya değil miydi?

Mamafih kader Hz. Peygamber'i bu en çaresiz ve en hüznü anında, Abdülmuttalib gibi müşfik, akıllı ve bilge bir şahsiyetin himayesine tevdi etti. Genelde dedelerin torunlarına kendi öz evlatlarından daha müşfik davrandıkları bilinir. Abdülmuttalib'in de bir dede olarak torununa azami şefkat ve sevgiyi gösterdiği konusunda kaynaklar müttefiktirler. Hz. Muhammed dedesinin yanında hem sevgi ve şefkate hem de bir ölçüde servet ve itibara şahit oldu. Şüphesiz, bâdiyede beş yıl süren sade bedevî hayatından ve annesini kaybetmek suretiyle ruhunu kuşatan yalnızlık duygusundan sonra dedesinin yanında şahit olduğu bu hayat tarzı kendisi için yeni bir tecrübeydi. Ne var ki, nasıl daha önce biraz geç keşfettiği anne sevgisi ve şefkatini ancak iki yıl tadabildiyse, bu sefer de aynısı oldu. Anne sevgisinin eksikliğini dede sevgisi ve şefkatiyle telafi etmeye, servet ve itibarla tanışmaya başladığı bir sırada iki yıl yanında kaldığı dedesini kaybetmek suretiyle yeni bir sarsıntı geçirdi.

Hz. Muhammed'in bakımını dedesinden sonra Ebû Talib'in üstlenmesi, onu fedakarlık, gönül zenginliği ve yoksulluğu bir arada tecrübe edeceği yeni bir hayatla buluşturdu. Aslında dedesi vefat ettiğinde onun bakımını üstlenebilecek iki öz amcası vardı: Ebû Talib ve Ebû Leheb. Ebû Leheb'in sert ve serkeş, hatta içki parası bulabilmek için Kâbe'ye adanan mücevheratı çalmaya cesaret edecek ölçüde sorunlu bir kişiliğe sahip olduğu göz önüne getirilirse, Hz. Muhammed'in bakımının mal zengini olmasa da, kalabalık nüfusuna rağmen elindekini cömertçe paylaşabilen gönül zengini amcası Ebû Talib tarafından üstlenilmesinin onun adına ne büyük bir tevafuk olduğu ortadadır.

Amcasının çektiği maddi sıkıntı, Hz. Muhammed'i aileye yardımcı olabilmesi adına **çobanlık** mesleğiyle tanıştırmıştır. Bugün bu meslek zaman zaman pejoratif nitelermelerle birlikte anılsa da, esasında becerikli insanlarla beceriksizleri en iyi ayırt etme yollarından biri çobanlıktır. Kültürümüzde beceriksiz kimseler için boşuna "dört koyunu gütmekten aciz" ifadesi kullanılmaz. Çobanlık sorumluluk demektir. Bu sorumluluk sürü gütmekten insan idare etmeye kadar hayatın her safhasında insanın karşısına çıkar. Muhtemeldir ki, Hz. Muhammed, çobanlık yıllarından da ilham alarak her aile reisini birer çobana benzetmiştir.

Hz. Muhammed, belki de aynı sıralarda, şüphesiz fakirlik sıkıntısı çeken ailesine katkı sağlamak adına **Mekke'den Suriye'ye** günlerce süren uzun ve yorucu bir yolculuğu göze almıştır. Böyle meşakkatli bir yolcuğa iştirak etmesi onun azmi, çalışkanlığı, vefakarlığı kadar dayanıklılığını da göstermektedir. Onun hem bu seyahatinin hem de Arap yarımadasının muhtelif yerlerine gerçekleştirdiği diğer ticarî seferlerinin, ticarî tecrübesinin artması yanında, kendisine, daha sonra peygamber olarak hitab edeceği muhtelif toplulukları yakından tanıma fırsatı verdiği kuşkusuzdur. Elçiler yılında Medine'ye gelen Abdulkaysoğulları'na onların yurtlarını iyi bildiğini ifade eden cümlelerle hitab etmesinin gerisinde ticarî yolculukları esnasındaki gözlemleri yatıyor olmalıdır.

Hz. Peygamber, delikanlılık yıllarında **Ficar savaşlarına** katılmak suretiyle Câhiliye hayatının ayrılmaz bir parçası ve temel bir gerçeği olan savaş olgusuyla tanışmıştır. Bu esnada ne tür duygular içinde olduğunu bilemiyoruz. Mamefih "zalime karşı mazlumu koruma" ilkesi istikametinde oluşturulan hilfu'l-fudûl'a severek iştirak etmesi, hem cesaretini hem de adalet konusundaki hassasiyetini göstermektedir.

Hz. Hatice adına ticari faaliyette bulunurken işçi-işveren ilişkisini bir işçi olarak yaşamıştır. Evlilik hayatıyla birlikte ise hatırı sayılır bir servete kavuşmuş, bir başka ifadeyle işçi-yken işveren olmuştur. Duhâ Sûresi'nde "*Biz seni fakirken zenginleştirmedik mi?*" denirken herhalde Hz. Peygamber'in hayatındaki bu önemli değişim kastedilmektedir.

Daha önce de işaret edildiği gibi Câhiliye toplumunda itibarlı kabul edilebilmek için gerekli unsurların başında nesep ve servet gelmekteydi. Hz. Peygamber'in nesep bakımından bir eksiği yoktu, ancak seçkinler arasına katılacak kadar serveti de mevcut değildi. Hatice ile evliliği onun bu eksikliğini telafi etmiş, dolayısıyla da kendisini Mekke'nin en seçkinlerinden biri haline getirmese de, orta seviyedeki

ya da ortanın biraz üzerindeki statü sahipleri arasına katmıştı. Yalnız başta Kur'ân olmak üzere o dönem hakkında bilgi veren kaynaklardan öğrendiğimize göre, Mekke seçkinlerinin genelinin temel davranış kalıplarından biri, toplumun yoksul kesimiyle aralarında meydana gelen uçuruma aldırış etmemeleri ve dolayısıyla bu kesimin ızdıraplarına gözlerini kapamış olmalarıydı. Kültürümüzdeki "Tok ne anlar acın halinden" atasözü tam da bu gibiler için söylenmiş gibidir. Hz. Muhammed, statü olarak onlara katılsa da davranış kalıbı olarak tamamen farklıydı. Nitekim servet ve statü değişiminin onu şımartmadığı görülmektedir. O, kendisini en iyi tanıyan eşi Hatice'nin kelimeleriyle hep yetimi kollayan, yoksulu gözeten, akrabaya vefayı sürdüren bir kişi olarak kalmıştır. Bütün bunlar onun inişli çıkışlı hayat tecrübelerine rağmen şahsiyet çizgisindeki istikrara işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir.

Hz. Hatice ile evliliği, Hz. Peygamber'e servetle birlikte evlat sevgisini de tattırdı. İlk çocuğu Kâsım'dı. Sonra sırasıyla Zeynep, Rûkiyye, Fâtıma ve Ümmügülsüm dünyaya geldi. İslâmî dönemde yine Hz. Hatice'den Tahir ve Abdullah dünyaya gelecektir. Mamafih Hz. Peygamber vahiy öncesinde evlat sevgisi gibi evlat acısını da yaşadı. Nitekim ilk çocuğu Kasım, henüz emekleme dönemindeyken vefat etti.

Hz. Muhammed'in çok fazla insanda bulunmayan ve bulunduğu her ortamda sevilmesini sağlayan bir "*sevgi kemiği*"ne sahip bulunduğu şüphe yoktur. Sütakrabalarının, dedesinin, amcasının, yengesinin, Meyseré'nin, Hatice'nin ona besledikleri sevgiyi biraz da bu fitrî yapısına bağlamak yanlış mı olur? Zeyd b. Hârise'nin öz ana-babasına tercih edecek kadar ona bağlanmasında bu sevgi kemiğinin payı yok mudur? Kur'ân'da "*Eğer katı ve kaba olsaydın, etrafından dağılıp giderlerdi*" ifadesi, onun bu fitri özelliğine işaret etmiyor mu?

O, bütün bu özellikleriyle birlikte, çok daha önemlisi, dürüst ve güvenilir bir şahsiyetti. O günkü Mekke toplumunda şüphesiz başka dürüst insanlar da vardı, ancak "*Emin*" sıfatıyla özdeşleşmiş tek bir kişi mevcuttu; o da Hz. Muhammed'di. *Kâbe hakemliği*, Hz. Muhammed'in hem bu hem de bir lider için elzem olan toplumsal ihtilaflarda çözüm üretebilme kapasitesini açıkça herkese göstermiştir. Bilahare Mekke'de toplumun değişik katmanlarından inananları kendi liderliği etrafında toplarken, Hicret sonrasında, iç çatışmaların bunalttığı Medine'deki farklı dinî ve kabilevî unsurları bir arada yaşama sözleşmesi etrafında birleştirirken, Ensarla Muhacirler arasında inanıl-

ması güç bir kardeşlik bağı tesis ederken hep bu güven telkin eden ve çözüm üreten şahsiyet yapısı öne çıkacaktır.

Hira'daki tahannüs hayatı, sahip olduğu dinî hassasiyeti göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Bu esnada ne düşündüğünü, ne şekilde ibadet ettiğini ve nasıl bir inanç yapısına sahip olduğunu kestirmek kolay değildir. Bununla birlikte özellikle bu yıllarda içinde yaşadığı toplumun inanç değerlerini sorguladığını ve ciddi bir arayış içinde olduğunu tahmin edebiliriz.

Bu bilgilerin ardından Hz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatında dikkat çeken şahsiyet özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Güvenilir
- Vefakar
- Cömert
- Diğergâm
- Çalışkan
- Başarılı
- Sevecen
- Ağırbaşlı
- Sabırlı
- Dayanıklı
- Cesur
- İstikrarlı

Kur'ân'da hem de ilk inen sûrelerden birinde "*Şüphesiz sen yüce bir ahlak üzeresin*" denilirken, muhtemelen Hz. Peygamber'in bu özelliklerine vurgu yapılmaktaydı.

IV. Ümmîliği ve Diğer Bazı Meseleler

Kimi şarkiyatçılar Kur'ân metninin ancak okuryazar olan, dahası başka dinlere dair metinleri okuyup istifade etme becerisine sahip biri tarafından meydana getirilebileceği ön kabulünden hareketle Hz. Muhammed'in okuryazar olması gerektiği kanaatini izhar etmektedirler. Ne var ki, Hz. Muhammed'in vahiy öncesi hayatına dair tarihî verilerde onun okuma yazma bildiğine dair hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte Kur'ân'daki ve siyer kitaplarındaki bazı kelime ve ibarelerden Hz. Peygamber'in, ne düzeyde olduğu kestirilememekle beraber bir şekilde okuyup yazmayı öğrendiği yorumuna ulaşmak da tamamen imkansız değildir. Gerçi, Müslüman ulemanın kâhır ekseriyeti Kur'ân'daki "*ümî nabi*" nitelemesinden (A'râf, 157-8) hareketle

onun asla okuma yazma bilmediği konusunda ittifak etmişlerdir, ancak "ümî nebi"nin Kur'ân'la muhatap olana kadar kutsal bir kitap okumamış, böyle bir kitaba sahip bulunmamış kimse anlamına geldiği de ifade edilmektedir ve muhtemelen de bu daha makul bir yordumdur. Yalnız şayet Hz. Peygamber okuma yazma biliyor idiyse, onun şemâiliyle ilgili olarak saçından sakalına, terliğinden seccadesine, gülmesinden Kur'ân okuma şekline kadar pek çok hususla alakalı bilgi verilirken yazma şeklinden, kaleminden ve yazı malzemesinden hiç söz edilmemesi dikkat çekici değil midir?

Hız. Peygamber'in vahiy dışındaki bilgi kaynaklarının, esas itibarıyla içinde yaşadığı toplumun gelenekleri, eski Arap tarihine ait şifahi anlatımlar, ticarî seyahatleri esnasında gerek Arap kabilelerine gerekse Hristiyan, Yahudi ve Zerdüştlere dair kendi gözlemlerinden ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Kur'ân'da vahiy sonrasında Müşriklerin Hz. Muhammed'i "şair" ve "sihirbaz" olarak niteledikleri zikredilir. Kaynaklardaki bilgiler, bu nitelermelerin onun vahiy öncesi hayatıyla irtibatlandırılmasını sağlayacak veriler sunmamaktadır. Söz gelimi, Arapça'ya çok iyi hâkim olmasına rağmen Hz. Muhammed'in vahiy öncesinde şair olduğuna yahut şiir söylediğine dair herhangi bir tarihî kayda malik değiliz. Hatta, kaynaklarda onun başkalarına ait bazı beyitleri okurken kelimelerin yerlerini değiştirip şiirin orijinal yapısını ve uzun okunması gereken yerleri kısa, kısa okunması gereken yerleri uzun okumak suretiyle vezin ve kafiye düzenini bozduğuna dair bilgilerin mevcudiyeti, peygamberliği döneminde de dinleme dışında şiirle ve şairlikle alakasının bulunmadığını göstermektedir. Zaten Müşriklerin "şâir" nitelermeleri, *"Biz ona şiir öğretmedik, zaten bu ona yakışmaz da..."* (Yasin 36/69) âyetiyle Kur'ân tarafından da kesin bir biçimde reddedilmektedir.

Kur'ân'dan anlaşıldığına göre Müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelttikleri ithamlar arasında kâhinlik ve sihirbazlık da bulunmaktadır. Gerek Kur'ân'ın gerekse siyer kaynaklarının sunduğu verilerden de gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki, Müşriklerin bu ithamları vahiyle birlikte başlamıştır. Binaenaleyh söz konusu ithamlar, Hz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatına atıfta bulunularak değil, bizatihi vahiyler dikkate alınarak şekillenmiştir. Aslına bakılırsa, vahiy sürecinin en başında, henüz risalet vazifesinin mahiyetini ve kaynağını tam ihata edemediği için, bizzat Hz. Peygamber'de de karşı karşıya kaldığı durumun bir kâhinlik belirtisi olup olmadığına dair bir tereddüt halinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu halin ilk defa vahiy sürecinin başlamaıyla ortaya çıkması, Hz. Peygamber'in hayatının bundan önceki bö-

lümünde kâhinlikle irtibatlandırılacak bir tasarrufunun veya davranışının bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bu noktada bazı oryantalist çalışmalarda Hz. Peygamber'in Kur'ân'da kullandığı üslûbun Câhiliye döneminde kâhinlerin kullandıkları üslupla aynı olduğu, ayrıca kâhinler gibi Hz. Peygamber'in de hakemlik tecrübesine sahip bulunduğu ifade edilmekte, buradan hareketle okuyucunun, dolaylı olarak "Muhammed bir kâhindî" kanaatine ulaşması istenmektedir. Ne var ki, Kur'ân'ın üslubunun özgünlüğü ve özelliği, Kur'ân'da çok açık bir şekilde, hem de bir meydan okuma üslubuyla ortaya konduğu gibi, eğer siyer literatüründe var olan bilgiler yanlış değilse, o dönemde şiirde şöhret bulmuş, dolayısıyla da şair ve kâhin sözüyle Kur'ân âyetleri arasındaki farkları, günümüzde bir şarkiyatçıdan çok daha iyi bilme durumunda olan kişiler tarafından da teyit ve tespit edilmiştir. Nitekim risaletin ilk yıllarında Hz. Muhammed'e nasıl bir sıfat verilmesi gerektiği konusunda bir araya gelen, aralarında Velid b. Muğîre gibi gün görmüş ve Câhiliye kültürünü en iyi bilenlerden birisinin de bulunduğu bir toplantıda, "kâhin" denilmesi de önerilmiş olmakla beraber, en azından o toplantıda, bir hakşinaslık olarak Kur'ân ifadelerinin, kâhinlerin secili ve fakat gırtlaktan boğuk ve hırıltılı çıkan sözlerinden tamamen farklı olduğu itiraf ve teslim edilmiştir (İbn Hişam, I, 270-71). Öte taraftan Devs kabilesinin ünlü şairi Tufeyl b. Amr da, Hz. Peygamber'den Kur'ân dinleyip "bundan önce bundan daha güzel bir söz duymadım" diyerek (İbn Hişam, I, 382-83) Müslüman olmaya karar verdiğinde, her halde kâhin sözüyle Kur'ân kelimasını ayırt edecek bir temyiz gücüne sahip bulunmaktaydı.

Hz. Muhammed'le kâhinler arasında hakemliği ortak bir özellik olarak görmeye gelince, evet iki taraf arasında böyle bir ortak yan mevcuttur, ancak her iki tarafın hakem seçilme nedenleri arasında ciddi bir mahiyet farkı mevcuttur. Hz. Muhammed, bir tevafuk neticesi ve belki daha da önemlisi şahsına ve vereceği kararın doğruluğuna duyulan müşterek güven sonucu hakem olmuştur. Kâhinlerin hakemliğine müracaat edilmesinde ise, onların bazı gizli bilgilere sahip olduğu inancı etkiliydi.

Oryantalistlerin bir bölümü, kâhinlik meselesinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in vahiy alırken sergilediği bazı davranışları da (yüzünün kızarması, terlemesi, kendinden geçmesi, başını sallaması, dudaklarının kıpırdaması...) kendisinde çocukluğundan beri mevcut olduğunu var saydıkları bir tür sara hastalığının bir tezahürü olarak görmüşlerdir. Aslında bu görüş yeni değildir. Miladî 8. yüzyılda Yuhanna ed-Dimeşkî, 9. yüzyılda Bizanslı keşiş vakanüvist

Theophanes, Hz. Muhammed'e *sara/epilepsi* isnadında bulunmuşlardır. Bundan sonra bu isnat günümüze kadar Batı'da hep tekrar edile gelmiştir. Mesela ilginçtir, Batı'daki siyer çalışmalarında önemli bir yeri olan Maxime Rodinson, Hz. Peygamber'in sütannesinin yanındayken göğsünün yarılması olayını tamamen sara hastalığı ile ilişkilendirerek izah etme yoluna gitmiştir. Ona göre Hz. Peygamber o esnada aslında sara nöbeti nedeniyle düşüp bayılmıştı. Göğsün yarılması meselesi sonradan bunun üzerine ilave edilmiş olmalıdır. Sprenger ise bu tür sara nöbetlerinin, bilahare, hurafeye yatkın köleler tarafından Hz. Muhammed peygamberliğini ilan ettikten sonra vahiy tezahürleriymiş gibi algılandığını iddia etmektedir. Tabii, söz konusu saranın mahiyeti de değişik yorumların yapılmasına neden olmuştur. Söz gelimi, Rodinson'a göre Hz. Muhammed'in olgunluk yaşına geldiğinde daha da sıklaşan krizleri zararsız türden sara nöbetleriydi. "Tanrı öldü" cümlesiyle meşhur olan Nietzsche'ye göre ise Hz. Muhammed, zihni geleneğin prangasından kurtaran bir sara türüne müptela idi. Şurası muhakkaktır ki, bu değerlendirmeler, Hz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatına dair tarihsel verilerden hareketle değil, vahiy esnasında ortaya çıkan tezahürler üzerinden geriye dönük olarak tahminlerde bulunmak suretiyle ortaya çıkmıştır.

Esasında gerek Kur'ân'daki gerek siyer kaynaklarındaki veriler daha ciddi bir şekilde gözden geçirilse, "sara nöbetleri" olarak nitelendirilen söz konusu tezahürlerin vahiy süreciyle başladıklarını tespit etmek zor olmayacaktır. Nitekim bahse konu tezahürlerle birlikte Hz. Peygamber'in vahiy alışının, Müşrikler tarafından bir hastalık ya da delirme emaresi olarak algılandığı Kur'ân'da değişik âyetlerde haber verilmektedir (Hicr 15/6-7; Mü'minûn 23/68-70; Saffât 37/35-36). Burada konumuz açısından önemli olan husus, Müşriklerin bu tür nitelendirmelerinin Hz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatıyla bağlantısının bulunmamasıdır.

Siyer kaynaklarında geçen ve doğruluk ihtimali çok yüksek olan bir rivayetten Mekkeli Müşriklerin, Hz. Peygamber'e akıl sağlığını yitirmiş olabileceği mülahazasıyla başka tekliflerle birlikte, kendisini tedavi ettirme teklifinde de bulunduklarını biliyoruz. Müşrikleri bu teklifi yapmaya sevk eden ana neden, Utbe b. Rebî'a'nın ağzından şu şekilde ifade edilmektedir: "Ey kardeşimin oğlu! Aşiretinin içinde senin değerli bir yere sahip olduğunu bilirsin. Toplumunun başına öyle büyük bir iş sardın ki, onunla onların birliğini parçaladın, dinlerini ve ilahlarını tenkid ettin... Eğer bu sana gelen kurtulamadığın bir hastalık (yahut zararlı cin) ise seni tedavi ettirelim..." (İbn Hişam, I,

293). Tıpkı âyetlerde olduğu gibi bu rivayette de sadece ve sadece vahiylerin kastedildiği gayet açıktır.

V. Tebşîrât ve İrhâsât ya da Hz. Muhammed'in Peygamber Olarak Gönderileceğinin Bilinmesi Meselesi

Yukarıda Hz. Peygamber'in risalet öncesi hayatına dair siyer malzemesinin iki gruba ayrılabilceğini, bu iki gruptan birinin olağan olaylardan, diğersinin ise olağanüstü nitelikte olaylar ve haberlerden müteşekkil olduğunu ifade etmiştik. Aslında ikinci gruptakileri de kendi içinde iki kategoriye ayırmak mümkündür. Birinci kategoride **tebşîrât** denilen, Yahudi ve Hristiyan din adamlarının ve başka bazı kaynakların Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğini bildiklerini ve haber verdiklerini ifade eden rivayetler yer almaktadır. İkinci kategori ise, **irhâsât** olarak adlandırılan ve yine nübüvvet delillerinden sayılan olağanüstü bazı olaylardan ibarettir. Aşağıdaki satırlarda ana hatlarıyla işte bu haberler ve olaylar üzerinde durulacak ve bunlarla alakalı bazı mülâhazalar serdedilecektir.

A. Tebşîrât

Hz. Peygamber'in içinde doğduğu coğrafyadaki inanç gruplarından biri olan Yahudilerin, İsrailoğullarını bir araya toplayacak ve sonunda Yahve'nin krallığını kuracak bir Mesih (kurtarıcı) beklentisi içinde oldukları, bilinen bir husustur. Daniel kitabında, ondan sonraki apokaliptik literatürde, keza Ölüdeniz yazmalarında geleceği beklenen nebiler ve mesihlerden söz edilmektedir. Bir diğers inanç grubu olan Hristiyanlar, Yahudilerin mesihle alakalı bu fikirlerini alıp kendi bünyelerine adapte etmişlerdir. Nitekim onlar da dünyanın sonuna doğru Hz. İsa'nın mesihî beklentileri gerçekleştirmek için tekrar yeryüzüne geleceğine inanmaktaydılar.

Ne var ki, İbn İshak'tan, hatta ondan da önce Zührî'den başlayarak siyer kaynaklarında gerek Yahudilerin gerekse Hristiyanların, kendi dinî metinlerinde geleceği haber verilen "kurtarıcı"nın bizzat Hz. Muhammed olduğunu, ona peygamberlik görevi verilmeden çok önce, hatta doğduğu geceden itibaren bildiklerine dair onlarca rivayetle karşılaşılmalıdır. Dahası, İbn İshak'tan itibaren bu rivayetlerin sayısı gittikçe artmaktadır. Daha müşahhas ifade etmek gerekirse, mesela İbn Hişam'da, dolayısıyla İbn İshak'da bu konuda Yahudilerden gelen haberlerin sayısı 6 ile sınırlı iken, İbn Sa'd'da bu sayı 13'e ulaşmaktadır. İki kaynaktan gelen bilgilerden sadece üçü ortaktır.

Rivayetlere göre, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğinin bilgisine sahip olanlar yalnızca Hristiyanlar ve Yahudilerden de ibaret değildi. Nitekim Arap kâhinlerin ve rüya yoluyla başka bazı

kimselerin de benzer bilgilere sahip bulundukları rivayet edilmektedir. Keza, ilginçtir, bazı putların içlerinden ve kurban edilen hayvanların karınlarından Hz. Muhammed'in peygamber seçileceğine delalet eden sesler duyulduğu da rivayetlerde yer almaktadır.

Her bir gruba ait rivayetler, içlerindeki temel vurgular açısından bakıldığında, vurgulanan konu bir rivayetten diğerine farklı olmakla beraber, şöyle bir manzarayla karşılaşmaktadır:

Yahudi menşeli yahut öyle gösterilen haberlerde genelde Hz. Muhammed'in sıfatlarının Tevrat'ta yer aldığı, Yahudilerin bunu bildiği, gelecek peygamberin adının Ahmed, çıkacağı yerin Mekke, hicret edeceği yerin Medine olduğu, sırtında nübüvvet mührü bulunduğu hususlarının öne çıktığı görülmektedir.

Hristiyan rahiplerden (Bahîra, Nastûra...) ve Hristiyanlık hakkında bilgisi olan şahıslardan aktarılan rivayetlerde ise nübüvvet alameti olarak Hz. Peygamber'in babasının alnındaki nura, sırtındaki nübüvvet mührüne, Araplar arasından bir peygamberin geleceğine, yüzünde ve gözlerinde peygamberlik alametleri bulunduğu, gizli bir kitapta ona ait bilgilerin yer aldığına, Hz. İsa tarafından müjdelendiğine ve Tevrat'ta adı geçen kişi olduğuna, meleklerin onu bir bulutla gölgelendirdiğine vurgu yapılmaktadır.

Rüyalara gelince, bu konuda birçok rüya mevcut olmakla beraber bunlar arasında en meşhuru Âmine'nin hamileliği esnasında gördüğü söylenen rüyadır ki, bu rüyada ona ümmetin efendisine hamile kaldığı ve doğduğunda ona Ahmed adını koyması telkin edilmiştir.

Arap kâhinlerin rivayetlerinde, Araplardan bir peygamberin gönderileceği, adının Ahmed olacağı, ayaklarının Hz. İbrahim'in ayaklarına benzediği, onun insanların bir kısmını öldüreceği hususları bulunmaktadır.

Nihayet **putlar** ve putlara kurban edilen hayvanlardan da üzerinde durulan konuyla alakalı garip sesler duyulmuştur. Bunlardaki temel vurgu da Ahmed adında bir nebinin çıkmak üzere olduğu şeklindedir.

Verilen bilgiler karşılaştırıldığında Araplar arasından bir peygamberin çıkacağı hususunun, bütün rivayetlerde ortak bir öge olarak yer aldığı görülmektedir. Gelecek peygamberin adının Ahmed olduğu, Hristiyan kökenli haberlerin dışındaki üç haber kaynağında ortak öge olarak yer almaktadır. Hz. Peygamber'in vasıflarının Ehl-i kitap kaynaklarında yazılı olduğu, doğal olarak yalnızca Hristiyan ve Yahudi kökenli rivayetlerde mevcuttur. Nübüvvet alameti olarak nübüvvet mührü, keza her iki tarafta görülmekte, buna mukabil gözündeki kır-

mızılığın, başında dolaşan bulutun zikrine sadece Hristiyan kökenli rivayetlerde tesadüf edilmektedir.

Hristiyanlar	Yahudiler	Kâhinler	Rüya	Putlar-Kurbanlıklar
<i>Arap peygamber gönderilecek</i>	<i>Arap peygamber gönderilecek</i>	<i>Arap peygamber gönderilecek</i>	<i>Arap peygamber gönderilecek</i>	<i>Arap peygamber gönderilecek</i>
-	<i>Adı Ahmed</i>	<i>Adı Ahmed</i>	<i>Adı Ahmed</i>	<i>Adı Ahmed</i>
<i>İsa, İncil’de haber verdi</i>	<i>Vasıfları Tevrat’ta var</i>	<i>Ayaklarının Hz. İbrahim’in ayaklarına benze-mesi</i>		
<i>Nübüvvet mührü</i>	<i>Nübüvvet mührü</i>	<i>“İnsanları öldürecek”</i>		
<i>Bulutun gölgelen-dirmesi</i>				
<i>Gözündeki kırmızılık</i>				
<i>Eski bir kitapta adı mezkur</i>	<i>Eski bir kitapta adı mezkur</i>			

B. İrhâsât

Hız. Peygamber’in peygamber olarak gönderileceğinin kanıtları olarak siyer malzemesinde rastlanan olağanüstü tecrübeler ve olayların başlıcalarını, Hız. Peygamber’in doğumu esnasında ortalığın nurla kaplanması, yüzünün semaya dönük olması, sünnetli doğması, sütannesinin ailesine bereket getirmesi, göğsünün yarılması, başında bulutun dolaşması, ağaçların veya taşların ona selam vermesi yahut secde etmesi şeklinde sıralamak mümkündür. Bu noktada şu hususu bir kez daha ifade etmek gerekir ki, tıpkı önceki haberlerde olduğu gibi bu olayların sayısında da ilk kaynaklardan sonrakilere doğru ciddi bir artış görülmektedir. Sırf, Hız. Peygamber’in doğumu esnasında meydana geldiği ifade edilen olayların, kronolojik sıra dikkate alınarak

İbn Hişam, İbn Sa'd ve eş-Şâmî'de hangi sayıda yer aldığını tespit etmek için hazırlanan şu basit liste dahi bu konuda bir fikir vermeye yeterlidir:

İbn İshak (ö. 151/768)

- Doğduğunda ellerinin yerde, başının/yüzünün semaya dönük olması (*Sire*, 28)

İbn Sa'd (ö. 230/844)

- Doğduğunda ellerinin yerde, yüzü semaya dönük olması
- Doğum esnasında nurun/yıldızın doğması
- Busra/Şam sarayları ve çarşılarının/Busra'daki develerin/doğu ve batının görülmesi

- Sünnetli doğması

- Göbeği kesik doğması (*et-Tabakât*, I, 103)

eş-Şâmî (ö. 942/1535)

- Doğduğunda vücudunda hiçbir lekenin olmaması
- Sünnetli doğması ve avret mahallini kimsenin görmemesi
- Doğum anında Busra'yı/Şam'ı/dünyayı aydınlatan nurun çıkması

- Yıldızların yaklaşması

- Yüzü semaya dönük, eli tesbih eder vaziyette olması

- Üzerine konan kabin ikiye ayrılması

- Doğar doğmaz süt fışkıran baş parmağını emmeye başlaması

- Meleklerce Doğu ve Batı'yı gezdirilmesi

- Ay ile oynaması ve konuşması

- Beşikte konuşması ve ilk sözünün "Allahu Ekber kebirâ ve'l-hamdu lillahi kesîrâ..." olması

- Beşiğini meleklerin sallaması

- Doğumuna Şeytan'ın üzülməsi

- Peygambere zarar vermek için gelen İblis'in Cebrail tarafından bir tekmede Aden'e fırlatılması

- Bir putun yüzüstü devrilmesi

- Varaka'ya bir putun içinden Hz. Peygamber'in doğduğunun haber verilmesi

▪ İki yeşil kanatlı bir adamın Hz. Peygamber'in doğumunu müjdelemesi, Kâbe'yi nurla doldurması ve Kâbe'deki putların yere serilmesi

▪ Necaşî'ye rüyasında Hz. Peygamber'in doğumunun haber verilmesi

▪ Kısra'nın sarayının on dört burcunun yıkılması

▪ Mecusî ateşgedelerinin sönmesi

▪ Semâve vâdisinin sular altında kalması ((*Sübûl*, I. cilt)

Geçmişte ve günümüzde bu haberler ve olaylarla alakalı muhtelif değerlendirmeler yapılmış ve bunların gerçekliğine dair farklı görüşler ortaya konmuştur. Siyer kaynaklarında, hadis literatüründe ve günümüzde siyere dair yapılan araştırmalarda bunlar görülebilir. Bütün bu değerlendirmelerde öncelikle üzerinde durulan husus, haberlerin senetleridir. Mamafih metin tenkidinin de bir şekilde yapıldığı muhakkaktır. Sonuçta, sözü edilen haberleri ve olayları tümünden reddeden çalışmalar da mevcut olmakla beraber, İslâm dünyasında dün olduğu gibi bugün de bunların en azından bir bölümünün doğru olabileceği kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in annesinin hamileyken gördüğü rüya, göğsünün yarılması, Yahudi ve Hristiyan din bilginlerinin verdiği haberler, bu kapsamda görülen haber ve olaylardır.

Aslında hâkim kanaate uyarak biz de "bütün bu haberler bize Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğinin hem çevresi hem de kendisi tarafından bilindiğini göstermektedir" deyip noktayı koyabiliriz. Ne var ki, böyle davranmak, son derece kolaycı bir yaklaşım olacaktır. Zira üzerinde durulan konuda daha sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için yukarıdaki malzemenin tarih araştırmalarının omurgasını teşkil eden sebep-sonuç ilişkisi açısından da bir kez daha gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki verileri sebep-sonuç ilişkisi açısından değerlendirirken herhalde şu soruların cevaplarını aramamız gerekecektir: Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, irhâsât ve tebşîrata dair haberlerin varlığının temel bir sebebi ve amacı vardır; o da Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğini kendisine ve içinde yaşadığı topluma duyurmak, dolayısıyla da onları böyle önemli bir olaya hazırlamaktır. Peki, bunlar, vahiy süreci başladığında varlık sebeplerini doğrulayan bir sonuç ortaya çıkarmışlar mıdır? Mesela Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice'nin, diğer insanların, ilk Müslümanların risaletin ilk günlerindeki tavır ve tepkileri bize böyle bir sonucu gözlemleme fırsatı veriyor mu? Daha da önemlisi, bu konuda Hz. Muhammed'in hayatının birinci el-

den tek kaynağı olan Kur'ân'daki verilerle siyer kaynaklarından aktarılan yukarıdaki veriler arasında bir paralellik kurmak mümkün müdür?

Bu sorulara cevap bulmak için, işe önce Hz. Peygamber'in ve çevresindeki insanların ilk vahiy tecrübesi karşısında nasıl davrandıklarını hatırlayarak başlayalım. Bilindiği gibi Hz. Peygamber 610 yılının Ramazan ayında Hira mağarasında Cebrail'le ilk karşılaşmasının ardından ciddi bir korkuya kapılır. Titreyerek evine döndüğünde yaptığı ilk işlerden biri, durumu Hz. Hatice'ye haber vermek olur. Bu sırada dile getirdiği endişeler arasında gördüklerinin ve duyduklarının asla hoşlanmadığı kâhinlikle bir alakasının olup olmadığı hususu da bulunmaktadır. Hz. Hatice de *"Hiç korkma! Allah asla seni kötülük içine atmaz. Allah sana mutlaka iyilikle muamele edecektir. Zira sen yakınlarına yardım eder, ailene bakar, hayatını namusluca kazanırsın..."* diyerek teselli eder, ama meseleyi daha iyi anlayabilmek için Hristiyan olduğu, dolayısıyla da Tevrat ve İncillere aşinalığı sayesinde vahiy, melek ve peygamber kavramlarından haberdar bulunduğu belirtilen amcasının oğlu Varaka'ya danışır. Varaka'nın verdiği cevap *"Eğer bu söylediklerin doğru ise, ona Musa'ya gelen Melek (Nâmûs) gelmiştir."* şeklindedir

Bu ilk tepkiler son derece önemlidir. Dikkat edilirse gerek Hz. Peygamber'in gerekse Hz. Hatice ve Varaka'nın söz ve tavırları, ilk defa karşılaşılan, dolayısıyla da daha önceden bilgi sahibi olunmayan bir olay karşısında gösterilebilecek tepkiler türündendir. Bu bize açıkça onların hafızalarında irhâsât ve tebşîrâta dair bir bilginin mevcut olmadığını düşündürmektedir. Aksi doğru olsa, telaş ve tedirginlik içindeki Hz. Muhammed'i teskin etmek için Hz. Hatice ve Varaka'nın bu tür bilgileri tam da bu anda kullanmaları, dolayısıyla da irhâsât ve tebşîrat haberlerine yüklenen amacın bu esnada tahakkuk etmesi ya da bu haberlerin böyle bir anda işe yaraması gerekmez miydi? Hem göğsü yarılmış, melekler tarafından gölgelendirildiği görülmüş, Bahîra, Nastûra gibi Hristiyan rahipler, Yahudi bilginler tarafından peygamber olarak gönderileceği adı da söylenerek bildirilmiş olan Hz. Muhammed'in bu harikulade olayları hiç hatırlamaması, karşılaştığı yeni durumu anlamada, izahta bunlardan hiç yararlanmaması biraz garip değil midir?

Hira'da başlayan vahiy sürecinin bir süre kesintiye uğradığını biliyoruz. *Fetret-i vahiy* olarak bilinen bu dönemde Hz. Peygamber, hem vahyin kesilmesi hem de Müşriklerin "Tanrısı Muhammed'i yüzüstü bıraktı", hatta "şeytanı Muhammed'i terk etti" şeklindeki alaycı sözleri karşısında ciddi bir sıkıntı içine girmişti. İşte tam böyle bir anda Duhâ

Sûresi indi ve Allah'ın Hz. Peygamber'i bırakmadığı, bilakis onun sonunun, başından daha görkemli olacağı bildirildi. Bu sûrenin konumuz açısından çok önemli bir yanı da, Hz. Peygamber teselli edilirken vahiy öncesi hayatında Allah'ın kendisine bahşettiği bazı lütuflara dikkat çekilmiş olmasıdır ki bunlar Allah'ın onu öksüzken barındırması, fakirken zenginleştirmesi ve şaşkınen doğru yola iletmesidir. Dikkat edilirse, burada Hz. Peygamber'in peygamberlik misyonuna olan güvenini pekiştirmek için onun hayatındaki Allah'ın tevfiğiyle meydana gelen olağan tecrübe ve değişmelere atıfta bulunmaktadır. Pekî, birer nübüvvet delili olarak kaynaklarda yer aldıklarına göre yukarıda zikredilen irhâsât ve tebşîrât bilgilerine acaba niçin atıfta bulunulmaz? Gerçekte olmadıklarından mı yoksa oldukları halde zikre değer bulunmadıklarından mı? Gerçi bazı tefsirlerde İnşirah Sûresi'nin ilk âyetinin yorumunda göğsün yarılması olayının kastedildiğini ifade eden görüşler de bulunmakla beraber, bu âyetle Hz. Peygamber'in doğru yol olarak İslâm'a yöneltilmiş ve bu suretle içinde bir rahatlamanın meydana getirilmiş olmasının kastedilmiş olduğu şeklindeki görüş, daha gerçekçi ve daha geniş kabul gören bir yorumdur.

Buraya kadar verilen bilgilere ilave olarak, irhâsât ve tebşîrât haberlerinin izlerine Hz. Peygamber'in gerek ilk Müslümanlarla gerekse yakın akrabası ve Mekkeli muhaliflerle olan diyaloglarında da tesadüf edilmediğini ifade etmeliyiz. Mesela bu bakımdan Hz. Ebû Bekir'in Müslüman oluşuyla alakalı İbn İshak tarafından nakledilen ancak İbn Hişam'ın makasladığı bir rivayet oldukça dikkat çekicidir. Rivayete göre Hz. Ebû Bekir, vahiy süreci başladıktan bir süre sonra Hz. Peygamber'e rastladığında ona sorar: *"Ey Muhammed, senin ilahlarımızı terk ettiğine, akıllarımızı alaya aldığına ve babalarımızı kâfir olarak vasıflandırdığına dair Kureyşlilerden duyduklarım doğru mudur?"* Hz. Peygamber de *"Ey Ebû Bekir! Ben Allah'ın elçisiyim. O beni risaletini tebliğ etmem için görevlendirdi. Seni hak olan Allah'a çağırıyorum"* cevabını verir ve o ana kadar nazil olan âyetlerden bazılarını okur. Hz. Ebû Bekir o anda ne kabul eder ne de reddeder. Bir süre sonra -ki herhalde fazla uzun olmamalı- Müslüman olur ve putları inkar eder (İbn İshak, 120). Bu diyalog bize, Hz. Ebû Bekir'in, peygamberlik konusunda ilk bilgiyi Kureyşliler'den duyduğunu, dolayısıyla irhâsât ve tebşîrâtta kaynaklanan bir ön bilgisinin bulunmadığını göstermektedir. Başka örnekler olarak Câfer b. Ebî Tâlib'in Necâşî'nin huzurunda Câhiliye dönemindeki durumlarını ve İslâm'ı nasıl kabul ettiklerini izah eden konuşması, Hz. Ali'nin, Ebû Zer el-Gıfârî'nin, şair Tufeyl b. Amr'ın, İyas b. Muaz'ın, Hz. Ömer'in ve diğer şahsiyetlerin Müslüman

oluşlarıyla alakalı rivayetler gözden geçirildiğinde de benzer bir durumla karşılaşılacaktır.

Bu genel durumun birkaç istisnası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Selman-ı Fârisî'nin (ve Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın Müslüman oluş şekillerine dair ilginç iki rivayettir (İbn Hişam, I, 214 v.d.). Selman'ın Müslüman oluşuyla alakalı uzun rivayet, hem üslubu hem de muhtevası bakımından "olan"ı değil "olması istenen"i hikaye eden tipik bir kıssa örneğidir. Hz. Abbas'ın İslâm'a girişine dair rivayet çok daha ilginçtir. Hz. Peygamber'den iki-üç yaş büyük olan Abbas, o bebek iken beşikte ayla konuştuğunu ve o parmağıyla nereyi işaret ediyorsa ayın da oraya gittiğini görmüş, bu manzarayı unutmamış, Hz. Peygamber elçiliğini açıkladığında bu nedenle hemen Müslüman olmuş. Ulema tarafından isabetli bir şekilde "münker" olarak nitelenen bu rivayette İslâmlaşma gibi esas itibariyle Kur'ân'ın muhtevasının ve Hz. Peygamber'in şahsiyetinin etkili olduğu bir olgunun, bu ikisinin tamamen dışlandığı mitolojik bir motife bağlanmış olması dikkat çekicidir. Öte taraftan daha sağlam rivayetlere göre Hz. Abbas risaletin başlangıcında değil de Mekke'nin fethi öncesinde Müslüman olmuştur. En azından ilk Müslümanlar arasında onun adına tesadüf edilmemektedir.

Kezâ peygamberlik vazifesi başladıktan sonra, irhâsât ve tebşîrât haberleri konusunda en fazla bilgi sahibi olması gereken Ebû Talib'in de gerek Hz. Peygamber gerekse Müşriklerle olan diyaloglarının hiç birinde bu konuda açık ya da kapalı bir bilgiye rastlanmaması dikkate değer değil midir?

Üzerinde durulan konuya ilişkin bir başka örnek olarak, Müşrikler'in Medine Yahudileriyle istişarede bulunmalarına dair bir rivayeti zikretmek istiyoruz. Bu rivayette, Hz. Peygamber tebliğe başladığında Mekke müşrikleri onun hakkında Medine'ye bir heyet gönderip Yahudi din adamlarıyla istişarede bulunurlar. Yahudi din adamları, heyete Hz. Peygamber'e ruh, yer yüzünün doğusunu ve batısını dolaşan adam (Zülkarneyn) ve evvel zaman içinde giden fakat geri dönmeyen gençlerin (Ashab-ı kehf) durumları hakkında sorular sormalarını, eğer bu sorulara doğru cevap verirse onun peygamber, veremezse yalancı sayılmasını söylerler (İbn Hişam, I, 301-2). Yahudilerin başka zamanlarda da Hz. Peygamber'i bu tür sorularla denedikleri bilinmektedir. Şimdi bu rivayette asıl önemli olan husus, Yahudi din adamlarının, tebşîrât haberlerinde Yahudilere nispet edilen, Hz. Peygamber'in ana rahmine düşüşünden itibaren onların Hz. Muhammed'in adını, do-

ğum yerini, peygamber olarak gönderileceğini, hicret edeceği şehri bildiklerine dair malumattan tamamen habersiz oluşlarıdır.

Daha önce tebşîrât haberleri arasında cinlerle irtibatı olan kişilerden nakledilen rivayetlerin de bulunduğunu zikretmiştik. Cin Sûresi'nin ilk âyetlerinde Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'ân'ı dinleyip hayran kalan ve ardından Müslüman olan bir cin topluluğundan söz edilmektedir. İlginç olan husus şudur ki, bu âyetlerde cinlerin gayb âleminden haber aşırma teşebbüslerinden söz edilmesine rağmen tebşîrâtla ilinti kurulabilecek hiçbir ima ve işarete yer verilmemektedir. Keza cinlerin Kur'ân dinlemesinden söz eden Ahkaf Sûresi'nin 29-31. âyetlerinde de durum farklı değildir. Öyle anlaşıyor ki, raviler, Cin Sûresi'nin 9. âyetinden hareketle tebşîrât kabilinden bazı rivayetleri cinlerle irtibatlı oldukları söylenen kimselere nispet etmişlerdir.

Yukarıdaki değerlendirmeler; vahiy süreci başladığında Hz. Peygamber'in, en yakınındaki insanların, ilk Müslümanların, Müşriklerin, hatta Yahudilerin hafızalarında irhâsât ve tebşîrâta dair belirgin izlere rastlanmadığına işaret ettiğine, irhasât ve tebşîrâtın gerek Hz. Peygamber'in peygamberliğe hazırlanmasında gerekse çevresindeki insanların onun peygamberliği karşısındaki tutumlarında her hangi bir etkiye sahip olmadığını gösterdiğine göre, bu durumda mezkur kavramlar etrafında vücut bulan rivayetlerin sıhhati konusunu bir kez daha gözden geçirmemiz gerekmez mi?

Peki, böyle yaptığımızda, o zaman kaynaklarda irhâsât ve tebşîrâta dair bu kadar rivayetin varlığını nasıl izah edeceğiz? Bu sorunun cevabını daha sonra vermeye çalışacağız, ancak ondan önce mutlaka üzerinde durmamız gereken çok önemli başka bir husus bulunmaktadır. O da Hz. Peygamber'in peygamberliğinin münhasıran Ehl-i kitap tarafından bilinmesi hususunun, yukarıdaki rivayetlerin dışında Kur'ân'da da yer alıyor olmasıdır. Nitekim Araf 157'de Hz. Peygamber'e uyan Kitap ehlinin bir grubun yanlarındaki Tevrat ve İncil'de "ümmî nebî"yi yazılı olarak buldukları, Bakara 164'da kendilerine kitap verilenlerin onu öz oğulları gibi tanıdıkları, Saf 6'da ise Hz. İsa'nın İsrailoğullarına kendisinin Tevrat'ı doğrulamak ve kendisinden sonra gelecek Ahmed adlı bir peygamberi müjdelemek için gönderildiğini söylediği belirtilmektedir.

Bu âyetlerden kitap ehlinin Hz. Muhammed'in peygamberliğine dair bazı bilgilere sahip oldukları şeklinde genel bir sonuca ulaşmak, hatta bu âyetler ile tebşîrât rivayetleri arasında bir paralellik kurmak mümkün ise de, meseleye biraz daha yakından bakıldığında bazı problemlerin varlığı gözden kaçmamaktadır. Söz gelimi, Kur'ân'da

zikri geçen Tevrat ve İncil'le, Hz. Peygamber döneminde Yahudi ve Hristiyanların ellerindeki kitaplar mı kastedilmiştir? Kur'ân'da yalnız bir İncil'den söz edilmektedir, oysa Hristiyanların elinde kanonik dört İncil bulunmaktadır. Bu durumda Kur'ân İncil adını bu dördü için birden mi kullanmakta, yoksa bir önceki soruda ifade edildiği gibi Müslüman geleneğinde Hz. İsa'ya indirildiğine, ancak bilahare tahrif edildiğine, dolayısıyla da orijinallliğini tamamen kaybettiğine inanılan kitap mı kastedilmektedir? Bir başka soru daha: Hz. Peygamber zamanında kitap ehlinin elindeki Tevrat ve İnciller bugünkülerle aynı mıydı, farklı mıydı? Aynıysa o zaman Kur'ân'ın sözü edilen kitaplarda var olduğunu söylediği bilgiler bugünkülerde de olmalıdır, eğer yoksa bunu daha sonra gerçekleşen bir tahrifle mi izah edeceğiz? Peki, böyle bir tahrif yorumunu makul kılacak tarihsel veriye sahip miyiz? İki soru daha soralım: Kitap ehlinin kitaplarında Hz. Peygamber'e dair buldukları bilginin mahiyeti neydi? Hz. Peygamber'in adı ve fiziki özellikleri mi yoksa bir peygamber olarak sözleri ve davranışları mı kastedilmektedir?

Eğer el-Câhız (ö. 255/869) ve İbn Hazm (ö. 456/1063) gibi âlimlerin yaklaşımı doğru kabul edilecek olursa, yukarıdaki soruların tümüne bir çırpıda kolay bir cevap bulunabilmektedir. Şöyle ki, bu âlimlere göre gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse de şimdi elde bulunan Tevrat ve İnciller, büyük ölçüde tahrif edildikleri, dolayısıyla da orijinal nüshalarındaki tebşîrâta dair haberler çıkartıldığı ya da anlaşıl-maz hale getirildiği için Hz. Peygamber'in nübüvvetini savunma sa-dedinde kullanılamazlar.

Buna mukabil Müslüman bilginlerin büyük çoğunluğu, genelde Tevrat ve İncil'de şu ya da bu oranda tahrif ve tebdilin varlığına inan-makla beraber, yine de Kur'ân'da işaret edilen tebşîrâta dair verilerin bu kaynaklarda aranmasından vazgeçmemişlerdir. Doğrusu, bu ara-yışın başlangıcının çok erken tarihlere gittiğini söylemek mümkündür. Nitekim Ka'b b. Ahbar'a, Abdullah b. Selam'a ve Abdullah b. Amr b. el-As'a nispet edilen rivayetlere göre Tevrat'ta Hz. Peygamber'in adı ve peygamber olarak gönderileceği tereddüde mahal bırakmayacak açıklıkta mevcuttu. Mesela en-Nebhanî'nin Dârimî ve İbn Asâkir'den naklettiği, bunların da Ka'ba dayandırdıkları bir rivayette Tevrat'ın bi-rinci sifrinde *"Allah'ın elçisi Muhammed benim seçkin kulumdur. Katı ve kaba değildir. Çarşılarda bağırıp çağırmaz... Doğum yeri Mekke, hicret yeri Medine, mülkü elde etme yeri Şam'dır"*, ikinci sifrinde ise *"Muhammed Allah'ın elçisidir, onun ümmeti çok hamdeder"* buyrulduğu belirtilir (en-Nebhanî, 74). İbn Sa'd ve İbn Asâkir'in aktar-dıkları başka bir rivayete göre, Hz. Ali'ye Yemen'de karşılaştığı bir

Yahudi bilgini, Hz. Peygamber'in şemâilinin Hz. Ali'nin bildiğinden daha fazlasının Tevrat'ta bulunduğunu söyler (en-Nebhanî, 69). İbn Sa'd'daki bir rivayette Uteybe isimli bir azadlının Hz. Peygamber'in *"ne uzun ne kısa, beyaz tenli, iki omuz kemiği arasında nübüvvet mührü var, sadaka kabul etmez, eşeğe ve katıra binmez, İsmail zürriyetinden olup adı Ahmed'dir..."* (et-Tabakât, I, 363) şeklinde şemâilini İncil'de bulduğunu söylediği belirtilir.

Siyer malzemesinde aynı mahiyette başka örnekler de bulmak mümkündür. Mamafih burada asıl dikkat çekmek istediğimiz husus, bunların sayısı değil, bu örneklerde Hz. Peygamber'e risalet görevinin verilmesinin öncesinde kitap ehlinin elindeki Tevrat ve İncil(ler)'de, Kur'ân'da bahsedilen tebşîrâtı teyid eder mahiyette Hz. Peygamber'in ismi ve cismine dair verilerin bulunduğu kabul edilmiş olmasıdır. Peki, vahiy öncesinde var olan bu veriler, vahiy süreci başladıktan sonra adı geçen kitaplardan silindi mi? Bugün elde bulunan Tevrat ve İncil nüshalarının sabitleşmesinin tarihi Hz. Peygamber'in risaletinden birkaç asır öncesine gittiğine göre, böyle bir iddiada bulunmak mümkün müdür? Farzedelim ki, Hicaz'daki Hristiyan ve Yahudilerin sahip oldukları Tevrat ve İncil metinlerinde sözü edilen veriler yer almaktaydı. Peki, aynı verilerden Hristiyanlık hakkında derin bilgisi olduğu belirtilen Varaka b. Nevfel gibi şahsiyetler niçin haberdar değildir? Ya da Hz. Peygamber'in peygamberliğini önceden sezdikleri söylenen Bahîra, Nastûra, İbn Hayyiban, Benû Kurayzalılardan gelen bilgiler niçin Ka'b'ın ve Uteybe'ninkilerle örtüşmez?

İslâm'ın ilk yüzyıllarındaki kaynaklarda üzerinde durulan neviden bilgiler, siyer ve hadis literatürü içinde yer bulabilmiş ise de, daha sonra bilhassa Hristiyanlar ve Yahudilerle yaşanan tartışmalar çerçevesinde kaleme alınan Hz. Peygamber'in nübüvvetini savunma amaçlı eserlerde, zayıf ve temelsiz kabul edilen bu bilgilerin yerine Tevrat ve İncillerden daha esaslı veriler arama yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda tebşîrâtla alakalı görülüp toplanan Tevrat ve İncil âyetlerinin sayısı bir âlimden diğerine farklılık gösterebilmektedir. Mesela tebşîrât içerikli âyetlerin Tevrat ve İncillerde tahrifattan korunduğu kanaatinde olan Karâfî (ö. 684/1286), Tevrat'tan yedi, İncillerden de on bir âyetin Hz. Peygamber'in peygamberliğine delalet ettiği kanaatinde. Bu rakamlar, Ali Rabban et-Taberî (ö.240/855), el-Cüveynî (ö. 478/1085), İbn Teymiyye (ö. 728/1327), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1351), Abdullah Tercüman (ö. 823/1420), İbrahim Müteferrika (ö. 1160/1747), Ahmet Mithat Efendi (ö. 1329/1911), Abdulahad Daud'da farklı farklıdır (Aydın). Bununla birlikte Tevrat'ta *"Kardeşleri arasından İsrailoğulları için senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve*

kelamımı onun ağzına koyacağım!" (Tesniye 18:18) âyeti ile Yuhanna İncili'ndeki "Ben de babaya yalvaracağım ve o size başka bir parakleti, hakikat ruhunu verecektir. Tâki daima sizinle beraber olsun (14/15-16)", "Fakat benim ismimle babanın göndereceği paraklet, size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlınıza getirecektir (14/26)", "Babadan size göndereceğim paraklet, babadan çıkan hakikat ruhu geldiği zaman benim için o şehadet edecektir. (15/26)", "Benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem paraklet size gelmez, fakat gidersem onu size gönderirim. (16/7)" âyetleri, hemen hepsinde müsterek tespitler olarak yer almaktadır.

İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Tesniye 18/18'in tahrifi hususunda çok makul bir yorumu vardır. Ona göre, Hristiyanlar, âyetin mânâsını Hz. Muhammed yerine Hz. İsa'ya hamlederek tahrifte bulunmuşlardır. Yahudiler ise, bu âyetle Samuel'in ve ahir zamanda çıkacağını söyledikleri başka bir peygamberin kastedildiğini söylemek suretiyle tahrifat yapmışlardır. Hristiyanların tahrifine gelince, bu da, Esed'in de belirttiği gibi, Hz. İsa'dan sonra gönderilecek peygamberin adı ya da sıfatı olarak *periklytos/faraklit* (çok övülen)den bozma *paraklet* kelimesine "Tesellî Edici/Rûhu'l-Kuds" manası vermek suretiyle gerçekleşmiştir. Bu gibi tahrifler, İslâm'ın doğuşundan asırlarca önce gerçekleştiği için, doğal olarak, Hz. Peygamber'e vahiy inmeye başladığında ne Yahudiler ne de Hristiyanlar Araplar arasından çıkacak Ahmed adlı bir nebinin beklentisi içerisindeydiler. Tam aksine söz konusu tahrifat istikametinde şartlanmış olarak Yahudiler, daha önce de belirtildiği gibi, İsrailoğullarından çıkacak bir "kurtarıcı"yı bekliyorlar; Hristiyanlar ise paraklet kelimesini artık Ruh'u'l-kuds olarak anlıyorlar, ayrıca mesih beklentilerini karşılamak üzere sadece Hz. İsa'nın yeryüzüne döneceğine, bunun da ancak dünyanın sonuna doğru gerçekleşeceğine inanıyorlardı.

İşte bu noktada Kur'ân'ın takip ettiği stratejinin, yukarıdaki âyetlerle tahrifat sonucu anlamları değiştirilen ibare ve kavramlara esas manalarını vererek, Yahudilerin ve Hristiyanları, bunları Hz. Muhammed'in peygamberliği bağlamında anlamaya ve anlamlandırmaya teşvik etmek olduğunu söyleyebiliriz.

Bu arada şu hususu da özellikle belirtmek gerekir ki, kitap ehlinin Hz. Peygamber'i tanınması meselesini, Tevrat ve İncillerdeki ilgili âyetlerin yanında, Hz. Peygamber'in bir nebi olarak söylediği sözleri ve davranışlarıyla da ilişkilendirmek, hatta öncelikle böyle yapmak doğru olur. Bir başka ifadeyle kitap ehlinin bir bölümü, belki de büyük çoğunluğu, müktesebatlarında bulunan nübüvvet tecrübesiyle Hz. Pey-

gamber'in söz ve davranışlarından onun bir nebi olduğunu zahiren olmasa da vicdanlarında itiraf etmekteydiler. Kur'ân'da, "*onu kendi oğulları tanıdıkları gibi tanırlar* (Bakara, 164)" denirken, Hz. Peygamber'in adını ve şemailini bilmeden çok, herhalde onun söylem ve eylemleri karşısında oluşan bu "vicdani itiraf" kastedilmiş olmalıdır. Mevlana'nın bu sonucu teyid eden mükemmel bir yaklaşımını burada yerî gelmişken zikretmekte yarar vardır. Ona göre, peygamberliğin esas kanıtı, Hz. Peygamber'in şahsında tezahür eden vasıflardır. Bu yüzden başkaca bir delil aramak lüzumsuz bir çabadır. Mevlana, Hz. Peygamber'in şahsiyetini dikkate almadan peygamberliğine delil arayanları, nebinin elindeki cevheri görmeyip manevi körlüğe mahpus olan kimseler olarak niteler ve bir teşbihte bulunarak meseleyi şöyle açıklar: Güneş dile gelip onlardan birine "Kalk! Gündüz oldu, sıçra ve inad etme" dediğinde, o kişi "Gündüz olduğuna delil nedir?" diye sorsa, güneş ona "Ey kör! Allah'dan göz iste!" cevabını verir. Mevlana sonra şu tavsiyeyi yapar: "Aydınlık bir günde her kim kandil ararsa, o arayış onun körlüğünü ilan eder. Bari körlüğünü fâş etme!". Mevlana, Hz. Peygamber'in güneş gibi zatını, insanlardan hiçbir ücret istememesini, âhirette onlara kurtuluş garantisi vermesini ve deruhte ettiği misyonu, onun ayırıcı özellikleri olarak zikreder. (Mevlânâ, X, 709, 739)

Şayet bu sonuç doğru ise, o zaman, daha önce sorduğumuz, fakat cevabını vermeyi ertelediğimiz soruyu yeniden hatırlayarak, siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in risalet öncesinde adının, doğacağı ve hicret edeceği yerlerin, fizikî özelliklerinin bilindiğine; başında bulutun dolaştığına, göğsünün yarıldığına vs. dair tebsîrât ve irhasât haberlerinin varlığını süreç ve sebep olarak nasıl izah edeceğiz?

Bizim bu konudaki kanaatimiz, bunların peygamberlik sonrası döneme ait olduğu şeklindedir. Bu gibi haberlerin ortaya çıkışı ve şekillenmesinde birden fazla faktörün rolü bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan biri, belki de başta geleni, Kur'ân'da kısmen kapalı kalan kitap ehlinin Hz. Peygamber hakkındaki bilgilerinin daha müşahhas hale getirilmesi ihtiyacıdır, diyebiliriz. Ka'b'a nispet edilen rivayetler, bu hususa ilginç birer örnek teşkil etmektedir. Keza Yahudi din bilginlerinin risaletten önce Hz. Peygamber için Ahmed adını kullandıklarını gösteren rivayetler de, ancak Saf Sûresi'nin 6. âyetinden esinlenilerek, bilahare kitap ehliyle yapılan nübüvvet tartışmaları çerçevesinde vücut bulmuş olmalıdır. Bahîra ve Nastûra kıssalarının da nübüvvet tartışmaları bağlamında, Hz. Peygamber'in Suriye'ye yapmış olması kuvvetle muhtemel seyahatlerin üzerine yamandığı söylenebilir.

Bu vesileyle bir hususa dikkat çekmek istiyoruz. Ahmed adı, ekseriya Yahudi kökenli rivayetlerde geçmektedir; buna mukabil garip bir çelişki olarak Hristiyan kökenli rivayetlerde biri hariç bu ada tesadüf edilmez. Eğer biz Ahmed adının Hz. İsa tarafından telaffuz edildiğini ve bunun da İncil’de yer aldığını kabul edersek ki, makul olan da budur, bu durumda Hristiyanların değil de İncil’e inanmayan Yahudilerin, Tevrat’da da geçmediğine göre, bu adı bilmeleri garip değil midir? Herhalde Saf Sûresi’nin 6. âyetinde Hz. İsa’nın *“Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben Tevrat’tan geriye kalmış hakikat adına ne varsa hepsini doğrulamak ve benden sonra gelecek olan Ahmed adındaki bir elçiye müjdelemek için size gönderilmiş olan Allah’ın elçisiyim”* dediğinde de aynı şey geçerliydi...” şeklinde Ahmed adını münhasıran İsrailoğullarını muhatap alarak telaffuz etmesi, söz konusu garip duruma yol açmış olmalıdır.

İkinci önemli faktör, Hz. Peygamber’in vefatından sonraki süreçte yaşanan nübüvvet tartışmalarıdır. Müslümanlar, yeni fethedilen coğrafyalarda bilhassa Hristiyanlar ve Yahudilerle yaptıkları dini tartışmalarda ilk günden itibaren hep Hz. Muhammed’in geleceğinin kendi kitaplarında haber verilmediği ve ayrıca onun peygamberliğini teyit eden hissî/maddî mucizelerden mahrum bulunduğu itirazıyla karşılaşmışlardır. İşte bu itirazlardır ki, zamanla Hz. Peygamber’in vahiy öncesi hayatını da kapsayacak şekilde tebşîrât ve irhasât nevinden pek çok haberin ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu süreçte herhalde başka peygamberlerin veya din önderlerinin şahsiyetleri etrafında oluşan menkıbelerin ve mitolojik bilgilerin bir kısmı bir şekilde Hz. Peygamber’in hayatına adapte edilmiş olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında mesela, Zerdüş’tün, Orta Asya’daki şaman liderlerin ya da Avustralya’daki kâhinlerin, hatta Câhiliye Arapları arasında Ümeyye b. Ebi’s-Salt örneğinde olduğu gibi bazı kimselerin gayb alemiyle ilişki kurabilmek ya da gizli kuvvetlerle iletişim sağlayabilmek için göğüslerinin/kalplerinin yarıldığına dair mitolojik bilgilerle şakku’s-sadr rivayetleri, Matta İncil’inde Yusuf’un rüyası ile Âmine’ninki, Hz. İsa doğduktan sonra astrolojiyle ilgilenen bazı kimselerin onun Yahudilerin kralı olacağına dair kehanetleriyle Hz. Peygamber doğduğunda yıldızlara bakarak onun geleceğin peygamberi olacağına dair Yahudiler tarafından söylendiği ifade edilen sözler arasındaki benzerlikleri fark etmek zor değildir.

Sözü edilen irhasât ve tebşîrât rivayetleri, bir ihtiyaca cevap vermek üzere vücut bulduktan ve kitabiyata intikal ettikten sonra, özellikle halk arasında büyük bir etki meydana getirmiş, getirmeye de devam etmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de geleceği kitap ehli

tarafından haber verilen ve başından olağanüstü tecrübeler geçen bir peygamber imajı, pek çok kimseye daha ilginç ve daha cazip gelmektedir. Bu tür bilgiler geçmişte her dinin içinde ortaya çıkmıştır, çıkması da doğaldır. Bunlar edebiyat alanında değerlendirilebilecek son derece dikkate değer öğelerle doludur. Merhum Süleyman Çelebi, bunlardan asırlardır etkisini muhafaza eden ve his dünyamızı coşturan Mevlit gibi bir şaheser çıkarmasını bilmiştir. Menkıbeler, hatta mitolojiler köklü mesajların kuşaktan kuşağa aktarılmasında hayati bir role sahiptirler. Menkıbelerin ve mitolojilerin bittiği yerde, hayallerin gelişmesinden söz edilmesi zordur. Mesele bir kültürde kıssaların, menkıbelerin ya da efsanelerin ortaya çıkması ve bunların edebî bir çerçeve içinde kullanılması değildir. Mesele, tarihle edebiyat, tarihle menkıbe, tarihle mitoloji arasındaki farkı ayırt edebilecek bir bilinç düzeyine ulaşmaktır. Böyle bir bilinç düzeyine ulaşıldığında hem tarihin hem de geniş muhtevasıyla edebiyatın görev ve sınırları çok daha belirgin hale gelecektir.

BİBLİYOGRAFYA

Adam, Baki, "Müslümanların Tevrat'ın Tahrifi Hakkındaki Görüşleri", <http://fortune.divinity.ankara.edu.tr/~adam/mustev.html>.

Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, İstanbul 2002.

Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989.

"Faraklıt", *D/Â*, XII, 165-66.

Bauben, Jabal Muhammed, *Image of the Prophet Muhammad in the West*, Leicester 1996.

Belazurî, *Ensâbu'l-Eşrâf* (nşr. Hamidullah), Daru'l-Meârif, Kahire.

Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve* (nşr. A. M. Osman), Medine 1969.

Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (çev. Mehmet Yolcu), İstanbul 1989, II. Cilt.

Erul, Bünyamin, "Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru", *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, Ankara 2003, s.419-435.

"Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2000, s.33-66.

The Gospel of Barnabas (nşr. ve trc. Lonsdale and Laura Ragg), Karachi t.y.

- Halebî, *İnsânu'l-Uyûn*, y.y. 1292, I. Cilt.
- Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (çev. Salih Tuğ), Ankara 2003, I. Cilt.
- İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, Kahire 1987, I, 281.
- İbn Hişam, *es-Sîre* (nşr. es-Sakkâ-el-Ebyarî-Şelebî), I. Cilt.
- İbn İshak, *Sîretu İbn İshak* (nşr. Hamidullah), Konya 1982.
- İbn Sa'd, *et-Tabakât*, Beyrut t.y., I. Cilt.
- Kurtubî, *el-İ'lâm* (nşr. es-Sakkâ), Daru't-Turâsî'l-Arabî, Kahire t.y.
- Mevlânâ, *Mesnevî* (trc. ve şerh: Tahiru'l-Mevlevî), İstanbul t.y., X. Cilt.
- Mevsûatu'l-Hadisi's-Şerîf: el-Kütübü's-Sitte*, 3. baskı, Darusselam 2000.
- Muir, Sir William, *Mahomet and Islam*, Edinburgh 1887.
- Nebhanî, Hz. *Muhammed'in Faziletleri*, İstanbul 1996.
- Reeves, Minou, *Muhammad in Europe*, Beyrut 1999.
- Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, Kahire 1989, I. Cilt.
- Sezikli, Ahmet, "Abdülmuttalib", *DİA*, I, 273.
- Stubbe, Henry, *The Rise and Progress of Mahometanism*, London 1911.
- Şâmî, *Sübülü'l-Hudâ ve'r-Raşâd*,
- Şeriatî, Ali, *Muhammed'i Tanıyalım*, Ankara 1996
- Taberî, *Tarih* (nşr. M. Ebu'l-Fadl İbrahim), Beyrut t.y., II. Cilt.
- Yakubî, *Tarih*, Necef 1358, II. Cüz.
- Waardenburg, "Mesih", *DİA*, XXIX, 307-8.